

3. Зуёнак, В. Лета трывожных дажджоў: Вершы / В. Зуёнак. — Мінск : Маст. літ., 1990. — 158 с.
4. Мятліцкі М. Чаканне сонца : Вершы / М. Мятліцкі. — Мінск : Маст. літ., 1994. — 222 с.
5. Атрошчанка, Г. Сповідзь перасяленкі [Электронны рэсурс] / Г. Атрошчанка. — Рэжым доступу: https://ggcbs.gomel.by/greensteps/pages/poesy_opus.html#r284. — Дата доступу: 03.04.2023.

УДК 811.161.3.09:373

Д. П. Балакар

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік
А. І. Белая

ПАЭМА МІКОЛЫ ГУСОЎСКАГА «ПЕСНЯ ПРА ЗУБРА» — УЗНЁСЛЫ ГІМН АЙЧЫНЕ

Уводзіны. Сёлета споўнілася 500 гадоў з часу выдання паэмы «Песня пра зубра» (1523), напісанай у 1522 г. па просьбе папы рымскага Льва X, які хацеў пачуць праўдзівае паэтычнае слова пра паляванне на зуброў. Напісана паэма на лацінскай мове — на той час мове навукі, культуры, міжнародных зносін у Еўропе. Назва гэтай паэмы ў арыгінале — “Carmen de statura feritate ac venatione bisonis”, што ў перакладзе з латыні гучыць як «Песня пра выгляд, лютасць зубра і паляванне на яго».

М. Гусоўскі — сын баярына-паляўнічага, таму ён змог падрабязна апісаць знешні выгляд, звычкі і паводзіны зубра, а таксама расказаць пра арганізацыю палявання: «*Вырасшы ў лесе і зведаўшы ўсё гэта малку, / Я уваскрашаю карціны былога*» [1, с. 131], таму цяпер паэму характарызуюць як твор пра родны край і народ, роздум пра лёс Радзімы, пра яе месца на шляхах гісторыі, які гучыць урачыста, як гімн Айчыне.

Асноўная частка. Паэма «Песня пра зубра» пачынаецца з апісання бою быкоў у Рыме. Паэту-патрыёту прыкра было глядзець на гэтае забойства магутных звяроў, якія зрабіліся бездапаможнымі праз чалавечае вераломства. Аўтар прыгадаў зубрыныя ловы, рыцарскія традыцыі сваёй Айчыны, прыгажосць яе лясоў і няскораны дух яе жыхароў: «*Пушча сваёю красой захапляе і яснавельможных / Ваеначальнікаў нашых, што проста з паходаў / Сталі бивакамі ў ёй*» [1, с. 131]. Галоўны герой паэмы — зубр, які з’яўляецца ўвасабленнем роднага краю, сімвалам яго былой магутнасці: «*Такога магутнага звера шчасная доля, як дзіва часоў першабытных / Толькі шчэ ў нас захавала, пад зоркай Палярнай*» [1, с. 124]. Паэт адухаўляе зубра, прыпісвае яму вышэйшыя маральныя якасці і грамадзянскія рысы характару («*Быў і застаўся царом над усімі звярамі*» [1, с. 124]), надзяляе ляснога волата здольнасцю мысліць, чуйна рэагаваць на дабро і зло: «*Зубр, як мы лічым спрадэку, хоць звер, але ж ратнік, / Ён прызнае перамогу, здабытую чэсна, — / Сілай на сілу, урожкі, і мужнасць на мужнасць*» [1, с. 133].

Гэта волат між звяроў, мужны і чуйны, «*кемлівы звер на прыродзе*», ён усё бачыць і разумее. Зубр увасабляе дзяржаву, уладу, моц прыроды. Зубр — істота вальналюбная, не церпіць насілля, ваяўніча выступае супроць яго. Нават зранены, увесь працяты наскрозь дроўкамі, стрэламі, кінжаламі і мячамі, ён да апошняга ўздыху змагаецца са сваімі крыўдзіцелямі: «*Слепне ад злосці шалёнай: яму ўжо ўсё роўна — Дрэва калечыць ці лоўчага...*» [1, с. 148]. Сцэна гібелі зубра — адна з самых драматычных, але паэтычных і яркіх. М. Гусоўскі, карыстаючыся мастацкай умоўнасцю, уводзіць у тэкст паэмы развітальны маналог зверу як прысуд жорсткасці і бесчалавечнасці: «*Смерцю маёй пацішацца сышліся? Чакайце ж, / Я пакажу вам забойства — вякі не забудуць! / З храпам набраўшы наветра, разявіўшы папчу, / Рыкам усіх аглушыў, скалануў наваколле*» [1, с. 150]. Раз’юшаны зубр доўга яшчэ бушуе, спрабуючы адпомсціць ворагам «*і за кроў, і за раны, і за парушанае мірнае жыццё*» [1, с. 139], але паступова сілы пакідаюць яго і, паводле звычаю, двое юнакоў клінкамі дабіваюць здабычу. «*Тыцнуўся ў снег і прыкленчыў, нібы пакланіўся / Шумнай дуброве: “Даруй, мая родная, ўсё мне”...*» [1, с. 151]. Апісваючы гэтае страшнае відовішча, паэт асуджае бессэнсоўнае знішчэнне зуброў, узнімае праблему беражлівых адносін да прыроды.

Паэма М. Гусоўскага — твор не толькі пра зубрынае паляванне, а і пра лёс усяго жывога на зямлі. Гэта твор, які сцвярджае роўныя правы і людзей, і звяроў, і птушак, і дрэў на нармальнае жыццё. Зубры жывуць статкам-абшчынай, кіруюцца спрадвечнымі законамі. У гурце — роўнае права на ўладу, строгі абавязак ахоўваць слабых, аддаваць свой вопыт і сілу на агульную карысць і дабро. Аўтар ухваліў паводзіны зуброў у адзінай сям’і як ідэальныя і перанёс іх на паводзіны ў людскіх сем’ях, заклікаў людзей ісці сцежкамі натуральных, гуманых узаемадачынненняў: «*Летаўкі-цёлкі, бычкі-аднагодкі ў чародах — / Люба глядзець: скакункі, забіякі-задзіры*» [1, с. 126], «*Так на выгодзе лясной, у няспынным змаганні за кудзюрок лугавога кіпрэю, / З бычка-зубраняці зубр вырастае, / Магутны, прысадысты волат*» [1, с. 126]. Характарыстыкі, якімі аўтар надзяляе зубра, карэлююць з характарам, нормамаі, звычаямі беларусаў — людзей мужных, шчырых, адкрытых, свабодалюбных.

Паэт захоплена закаханы ў свой край; ён дасканала ведае ўсе ягоныя гістарычныя, палітычныя, прыродныя і чалавечыя павязі-сувязі. А паколькі яму, паэту, пашэнціла паблудаць па свеце, пабачыць іншыя

краіны, пазнаёміцца з іншымі народамі, то погляд ягоны на сваё, уласнае падаецца найбольш аб'ектыўным і справядлівым. «Я прысягаю: заўжды, да апошняга слова / Пець толькі праўду», — дэклараваў паэт і спраўдзіў гэта цалкам [2].

Паэта натхняла імкненне паслужыць Айчыне і паведаміць свету аб яе велічы і славе, хоць і быў у ростані з ёю: «крыніцы натхнення, што пояць паэму, / Нездзе далёка-далёка пад лёдам і снегам» [1, с. 134]. М. Гусоўскі стварыў велічны гімн свайму краю, яго прыродзе: «Скарбы свае нашы людзі на золата нават / Не прамяняюць. Здаўна іх жыццё навучыла: / Нашы лясы — гэта нашых даброт і багацця / Невычарпальны калодзеж» [1, с. 128].

Аўтар зачаравана любуецца пушчай, дзе прайшлі яго дзяцінства і юнацтва, захапляецца «дзівосным прыстанкам загадак і цудаў»; наш скарб — гэта нашы лясы, «наша скарбонка і свіран» [1, с. 129—130]. Лес і прырода для паэта — «эліксір маладосці, бадзёрасці духу» [1, с. 132]. Але для недасведчанага чалавека пушча небяспечная: «пушча — не сад і альтанка. У ёй закаханы / Мілы юнак, што не ведае нораву зверга, / Толькі з жадання каханай прыйсціся пад нораў / Зробіць свой рыцарскі выбрык — і тут жа загіне» [1, с. 149]. Калі паэт піша пра родныя краявіды, то апісанне прасякнута глыбокім патрыятычным пачуццём. Наша краіна багатая, але з усіх наяўных багаццяў людзі аддавалі перавагу скарбам лясным, сенцы зялёных дуброў так і вабяць утульным спакоем, водарам кветак з вясны і да позняга лета пушча напоена, нетры яе.

На сучасным этапе зубр з'яўляецца нацыянальным сімвалам Беларусі. Найменнем «зубр» называюць самыя розныя рэчы: ад веласіпеда «Зубраня» да аднайменнага Нацыянальнага дзіцячага адукацыйна-азда-раўленчага цэнтра ў Мінскай вобласці. Самая вялікая ў свеце скульптура зубра знаходзіцца на аўтамабільнай трасе М1 Брэст—Масква. Яе вага — 76 тон, вышыня — 20 метраў. У адным з мікрараёнаў Мінска знаходзіцца вялікая светлавая канструкцыя з алюмінію ў выглядзе зубра. У Беларусі былі выпушчаны манеты з выявамі зубра. Зубры на гербе сімвалізуюць уладу, сілу прыроды, якую цяжка прыручыць, мужнасць, велікадушнасць і працавітасць.

Заклучэнне. Такім чынам, Мікалай Гусоўскі стварыў узнёслы гімн Айчыне, яе прыродным, лясным багаццям, урадлівым нівам, працавітым людзям. Ён апеў сілу і смеласць сваіх землякоў — ваюроў і паляўнічых. Паэма «Песня пра зубра» выклікае горадасць і любоў да роднай зямлі, свайго народа, яго гісторыі, культуры, нацыянальных традыцый, вучыць любові і павазе да іншых народаў і іх культур. Паэма — заклік сумленна жыць, змагацца за справядліваць і праўду, весці няспынную барацьбу за мір і свабоду, святло і шчасце. Гэтая паэма прасякнута глыбокім адчуваннем радзімы як месца адзінага і непаўторнага. Яе змест дапамагае сучасніку не толькі ўзнавіць ландшафт свайго краю і судакрануцца з далёкім гістарычным мінулым нашай Радзімы, але і глыбей зразумець характар нашых суайчыннікаў, іх духоўны свет і зразумець, хто мы, адкуль мы, да чаго нам трэба імкнуцца.

Спіс цытаваных крыніц

1. Гусоўскі, М. Песня пра зубра / М. Гусоўскі // Старажытная беларуская літаратура. — Мінск : Юнацтва, 1990. — С. 119—154.
2. Бутэвіч, А. Адвечны покліч Радзімы [Электронны рэсурс] / А. Бутэвіч. — Рэжым доступу: <https://www.rulit.me/books/advechny-poklich-radzimy-read-344134-7.html>. — Дата доступу: 15.10.2023.

УДК 821.161.3'373

Н. А. Валчкewіч

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік
І. С. Чуносава

АСНОЎНЫЯ ГРУПЫ БЫТАВОЙ ЛЕКСІКІ Ў ПАЭМЕ ЯКУБА КОЛАСА «НОВАЯ ЗЯМЛЯ»

Уводзіны. На працягу шматлікіх стагоддзяў беларускі народ адлюстроўвае прыгажосць, мілагучнасць, багацце і разнастайнасць беларускай мовы, указвае на яе каштоўнасць. Мова — гэта неацэнны скарб, які разам з тым належыць не толькі аднаму народу, а ўсяму чалавецтву, духоўна ўзбагачаючы яго. Яна нясе ў сабе культуру і звычаі той краіны, дзе на ёй размаўляюць. Кожная мова ўзбагачае слоўнікавы запас за кошт слоў, запазычаных з іншых моў. Прычыны ўзнікнення новых слоў і новых значэнняў старых слоў, запазычвання лексікі заключаюцца часцей за ўсё ў сацыяльных зменах, а таксама ў развіцці вытворчасці [1, с. 35]. Найбольш успрымальная да запазычанняў літаратурная мова, аднак разам з тым аналагічныя працэсы ўласцівы і народна-дыялектнай мове розных рэгіёнаў. Між тым такія дыялектныя лексемы, як правіла, маюць большую ступень асвоенасці і ўваходзяць у актыўны слоўнікавы запас, выступаючы для іх натуральнымі і частотнымі сродкамі бытавой лексікі [2, с. 81].